

TIẾN TRÌNH CAMPUCHIA GIA NHẬP ASEAN

TRẦN HIỆP*

Campuchia là quốc gia ở Đông Nam Á có lịch sử dựng nước và giữ nước lâu đời, hùng và bi tráng. Trong suốt chiều dài lịch sử hàng nghìn năm, nhân dân Campuchia đã phải chiến đấu chống thực dân, đế quốc vì độc lập, tự do và chủ quyền dân tộc. Thời kỳ Chiến tranh lạnh, Campuchia có quan hệ nhiều mặt với Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á. Để củng cố độc lập, trung lập, phát triển và nâng cao vị thế quốc gia trong khu vực và trên thế giới, sau Chiến tranh lạnh Campuchia đã gia nhập ASEAN. Trong bài viết, tác giả phân tích tiến trình Campuchia gia nhập ASEAN và nêu một số nhận xét về vấn đề này.

1. Quan hệ Campuchia - ASEAN trong thời kỳ Chiến tranh lạnh

Sau khi giành lại độc lập (sau Hiệp định Giơnevơ về Đông Dương năm 1954), chính quyền N. Xihanúc ở Campuchia thực thi chính sách đối ngoại trung lập và hòa bình đứng giữa trong đối đầu Đông - Tây và xung đột, chiến tranh giữa phe xã hội chủ nghĩa do Liên Xô đứng

đầu và phe tư bản, đế quốc do Mỹ cầm đầu. Campuchia không tham gia các khối, liên minh quân sự được thành lập sau Chiến tranh lạnh. Trong chiến tranh xâm lược Việt Nam của đế quốc Mỹ, N. Xihanúc thực hiện chính sách trung lập. *Khi ASEAN ra đời, chính quyền Xihanúc cho rằng tổ chức này thân Hoa Kỳ và phương Tây nên chủ trương không gia nhập ASEAN.*

Cuộc đảo chính quân sự diễn ra vào tháng 3-1970 đã lật đổ chế độ Xihanúc, giới quân sự Campuchia do tướng Lon Non cầm đầu được sự ủng hộ của Mỹ lên nắm quyền ở Phnôm Pênh⁽¹⁾.

Đầu những năm 70 của thế kỷ XX, chính quyền thân Hoa Kỳ ở Campuchia đã nhiều lần nêu nguyện vọng gia nhập ASEAN, song do chế độ Lon Non lúc đó không vững chắc, luôn đứng trước nguy cơ sụp đổ và tình hình Campuchia không ổn định nên Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á không kết nạp Campuchia vào ASEAN. *Tuy vậy, đại diện của chính quyền Lon Non đã nhiều lần tham dự các cuộc họp và hội nghị của ASEAN với tư*

* TSKH Trần Hiệp, Học viện Chính trị Khu vực I

cách là quan sát viên, khách mời⁽²⁾.

Trong hai ngày 16-17 tháng 5-1970, tại thành phố Giacácta thủ đô của Indônêxia diễn ra Hội nghị về Campuchia với sự tham gia của 5 quốc gia ASEAN là Indônêxia, Thái Lan, Philippin, Malaixia, Xigapo và các nước đồng minh của Hoa Kỳ như Ôtxtrâyliya, Niu Dilân, Hàn Quốc, Nhật Bản, các chính quyền thân Mỹ ở Nam Việt Nam, Campuchia. Hội nghị thảo luận về tình hình Campuchia và ra tuyên bố ủng hộ Chính phủ mới do tướng Lon Non đứng đầu và không nói gì về cuộc chiến tranh do khoảng 80 nghìn quân Mỹ - Sài Gòn đang tiến hành trên biên giới Campuchia - Việt Nam và lãnh thổ 10 tỉnh Campuchia nhằm ủng hộ chế độ Lon Non và chống Việt Nam Dân chủ cộng hòa⁽³⁾.

Vào đầu những năm 1970, *trên thực tế ASEAN ủng hộ Hoa Kỳ và các chính phủ thân Mỹ trong chiến tranh Đông Dương*. Hội nghị ngoại trưởng các nước ASEAN họp lần 4 ở Malina đã ra tuyên bố ủng hộ chế độ Lon Non vì "chính quyền Lon Non đang chiến đấu chống lại sự xâm lược của quân đội Bắc Việt Nam"⁽⁴⁾.

Tuy nhiên, *sau Hiệp định Pari về Việt Nam năm 1973, thái độ của ASEAN đối với các nước Đông Dương có sự điều chỉnh và thay đổi*. Tại Hội nghị ngoại trưởng ASEAN tại Cuala Lämpơ (tháng 2-1973), Hội nghị bộ trưởng ngoại giao ASEAN lần thứ 6 ở Páttaia (Thái Lan) tháng 4-1973 và Hội nghị ngoại trưởng ASEAN lần thứ 7 diễn ra tại Giacácta vào tháng 5 năm 1974, một số thành viên ASEAN chủ trương cải thiện quan

hệ với khối Đông Dương⁽⁵⁾.

Trong thời gian từ 1975 đến 1991 khi Campuchia dưới sự cai trị của Campuchia Dân chủ - Khôme đỏ đứng đầu là Pôn Pốt (1975-1979) và diễn ra cuộc khủng hoảng Campuchia (1979-1991), vấn đề Campuchia gia nhập Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á không được đặt ra. Tiến trình Campuchia gia nhập ASEAN chỉ được thực hiện trong thập niên 90 thế kỷ XX.

2. Campuchia trở thành quan sát viên của ASEAN

Sau Hiệp định hòa bình Pari về Campuchia năm 1991, *thời kỳ 1991-1993 dưới sự bảo trợ của Liên hợp quốc và các nước lớn tình hình chính trị Campuchia dần ổn định*. Năm 1993, xứ sở Ăngco tiến hành bầu cử tự do, công bằng do Liên hợp quốc tài trợ và sự giám sát của một số nước, các tổ chức quốc tế, kết quả: Đảng FUNCINPEC do ông hoàng Ranarit lãnh đạo dẫn đầu với 45% tổng số phiếu, chiếm 58 ghế trong Quốc hội, về thứ hai là Đảng Nhân Dân của Hun Xen chiếm 38% tổng số phiếu và có 51 ghế trong Quốc hội; Từ kết quả hiệp thương giữa các đảng thắng cử đã dẫn tới thành lập Chính phủ liên hiệp với Ranarit làm Thủ tướng thứ nhất và Hun Xen là Thủ tướng thứ hai; Campuchia thông qua Hiến pháp mới và khôi phục chế độ quân chủ, N. Xihanúc lại là Quốc vương Campuchia⁽⁶⁾.

Chính phủ mới ở Phnôm Pênh thi hành chính sách cải thiện và thiết lập quan hệ hữu nghị với các quốc gia Đông Nam Á, hợp tác với các nước ASEAN để

từ đó có thể gia nhập tổ chức này. Về phía ASEAN, các nhà lãnh đạo Hiệp hội với mục tiêu mở rộng tổ chức này bao gồm tất cả các nước Đông Nam Á ngay lập tức công nhận kết quả bầu cử ở Campuchia và Chính phủ mới ở Phnôm Pênh.

Năm 1993, tại Hội nghị ngoại trưởng thường niên của ASEAN họp tại Xingapo, theo lời mời của nước chủ nhà và Hiệp hội, đại diện Campuchia tham dự với tư cách là khách mời. Một năm sau, tháng 7-1994, Campuchia tiếp tục tham gia Hội nghị bộ trưởng ngoại giao hàng năm của ASEAN diễn ra ở Thái Lan với vị thế là khách mời. Tháng 10-1994, Quốc vương Campuchia N. Xihanúc ra tuyên bố bày tỏ mong muốn của Campuchia tham gia Hiệp ước Thân thiện và hợp tác Đông Nam Á và đạt được là quan sát viên của ASEAN. Vì thế, tháng 10-1994, Đoàn đại biểu của ASEAN do Tổng Thư ký ASEAN Adit Xinh dẫn đầu đến Phnôm Pênh và thảo luận với các nhà lãnh đạo Campuchia về lộ trình và nội dung các bước để Vương quốc Campuchia trở thành quan sát viên của ASEAN. Vào tháng 1-1995, Chính phủ Campuchia tuyên bố Campuchia tham gia TAC. Ngày 30-6-1995, Quốc hội Campuchia phê chuẩn việc Campuchia tham gia TAC và sau đó vào tháng 7-1995, tại Hội nghị ngoại trưởng lần thứ 28 của ASEAN họp ở Brunây, ASEAN tuyên bố Campuchia là quan sát viên của tổ chức này⁽⁷⁾.

3. Campuchia gia nhập ASEAN

Sau khi là quan sát viên của ASEAN,

Campuchia đã đẩy nhanh các động thái nhằm sớm chính thức gia nhập Hiệp hội. Bộ Ngoại giao Campuchia đã thành lập Ủy ban ASEAN trực thuộc Bộ với vai trò Thư ký quốc gia về ASEAN của Campuchia. Tháng 12-1995, theo lời mời của nước chủ nhà Thái Lan, hai đồng Thủ tướng Campuchia là N. Ranarit và Hun Xen đã tham dự Hội nghị Thượng đỉnh ASEAN lần thứ V tại Băng Cốc.

Đầu tháng 2-1996, Tổng Thư ký ASEAN đi thăm chính thức Campuchia với mục đích tìm hiểu khả năng Campuchia gia nhập ASEAN trong năm 1997. Để đẩy nhanh tiến trình này, Chính phủ Campuchia quyết định thành lập Ủy ban Quốc gia ASEAN do Thủ tướng Ranarit và Thủ tướng Hun Xen đứng đầu. Tham gia Ủy ban này có lãnh đạo Bộ Ngoại giao, Bộ Kinh tế, tài chính và thương mại, Bộ Nông nghiệp, rừng và nghề cá, Bộ Công nghiệp và khoáng sản, Ngân hàng Nhà nước Campuchia. Trong Bộ Kinh tế, tài chính và thương mại và một số bộ lập Ban ASEAN, cấp ngân sách nhà nước cho quá trình chuẩn bị và gia nhập ASEAN. Tháng 7-1996, Ngoại trưởng Campuchia tham dự Hội nghị bộ trưởng ngoại giao ASEAN tại thủ đô Indônêxia. Cuối tháng 11-1996, Thủ tướng thứ nhất và Thủ tướng thứ hai của Campuchia là Ranarit và Hun Xen tham dự Hội nghị Cấp cao Không chính thức lần nhất của ASEAN ở Giacáccta. Tháng 12-1996, Tổng thống Indônêxia Xuhácô đi thăm hữu nghị chính thức Campuchia. Tại Phnôm Pênh, Tổng thống Xuhácô khẳng định khả năng hiện thực

Campuchia gia nhập ASEAN trong năm 1997. Ngày 31-5-1997, Hội nghị ngoại trưởng ASEAN ở Cuala Lămpơ tuyên bố mong muốn kết nạp cùng một đợt Campuchia, Lào và Mianma vào Hiệp hội trong Hội nghị bộ trưởng ngoại giao thường niên ASEAN lần thứ 30 diễn ra vào tháng 7-1997 tại thủ đô Malaixia. Đồng thời các nước ASEAN cũng bày tỏ mong muốn trong thời kỳ “quá độ chính trị” Campuchia sẽ giữ được sự ổn định chính trị ở thủ đô Phnôm Pênh.

Tuy nhiên, ngày 5-6 tháng 7-1997 ở Phnôm Pênh xảy ra chính biến, Thủ tướng thứ nhất Ranarit tranh chấp và xung đột về quyền hành với Thủ tướng thứ hai Hun Xen. Sáng 5-7, Ranarit đưa quân vào chiếm lĩnh sân bay Pôchentông do lực lượng Hun Xen kiểm soát; ngay lập tức Hun Xen dù đang nghỉ ở Việt Nam trở về Phnôm Pênh, điều quân đội với xe tăng vào thủ đô bao vây dinh Ranarit và trụ sở Đảng FUNCINPEC. Hun Xen tuyên bố Ranarit có liên lạc với Khơme đỏ, thay Ranarit làm Thủ tướng thứ nhất và sẵn sàng tiến hành bầu Thủ tướng thứ hai mới. Trong 48 giờ tại Phnôm Pênh diễn ra đụng độ vũ trang giữa phe Ranarit và phe Hun Xen làm chết 150 người. Cuối cùng Ranarit thất bại và chạy ra nước ngoài dẫn tới khủng hoảng chính trị ở Campuchia⁽⁸⁾.

Do đó, 10-7-1997 ASEAN quyết định hoãn không kết nạp Campuchia vào Hiệp hội trong tháng 7-1997. Ngày 19-7-1997, Bộ trưởng Ngoại giao Indônêxia A. Alatat đứng đầu Ủy ban 3 nước ASEAN đến Phnôm Pênh gặp Hun Xen với mục đích

trung gian hòa giải nhằm chấm dứt xung đột chính trị và khôi phục ổn định chính trị ở Vương quốc “Chùa tháp”. Sau đó, dù Hun Xen dẫn đầu Đoàn Campuchia tham dự Hội nghị ngoại trưởng ASEAN lần thứ 30 và Hội nghị lần 4 Diễn đàn khu vực ASEAN (ARF) tại Cuala Lămpơ song ASEAN chỉ kết nạp Lào và Mianma vào Hiệp hội, vấn đề Campuchia gia nhập ASEAN tạm hoãn lại⁽⁹⁾.

Sau khủng hoảng chính trị tháng 7-1997 tại Phnôm Pênh, ASEAN đã giúp Campuchia khôi phục lại ổn định chính trị và dân chủ, để từ đó đất nước này có thể gia nhập ASEAN. Theo quan điểm của các nước ASEAN, khủng hoảng chính trị ở Campuchia có khả năng làm mất ổn định trong vùng và là nguy cơ đối với hòa bình ở Đông Nam Á song ASEAN sẽ không can thiệp vào công việc nội bộ của Campuchia, Hun Xen và Đảng Nhân Dân phải thực hiện hòa giải, phân chia quyền lực với Ranarit và Đảng FUNCINPEC. Trên trường quốc tế, một số quốc gia và tổ chức quốc tế, nổi bật là Hoa Kỳ, Trung Quốc, Nhật Bản và Liên minh châu Âu đã tác động và có ảnh hưởng quan trọng tới quá trình khôi phục ổn định chính trị và thực thi dân chủ ở Campuchia.

Ngày 11-8-1997, một hội thảo khoa học được tổ chức ở Phnôm Pênh, trong hội thảo các học giả ASEAN cho rằng: cần thiết phải tiến hành bầu cử tự do và công bằng ở Campuchia trong thời gian ngắn nhất để thành lập Chính phủ mới và khôi phục sự ổn định chính trị ở đất nước này.

Tiếp sau đó, ngày 16-2-1998, tại thủ đô Philippin - thành phố Malina, Chính

phủ Nhật Bản nêu kế hoạch giải quyết cuộc khủng hoảng chính trị ở Campuchia với hai nội dung chủ yếu là: 1- Đình chỉ xung đột và chiến tranh giữa Đảng FUNCINPEC và Đảng Nhân Dân; 2- Tiến hành bầu cử trong năm 1998 tại Campuchia và cho phép Ranarit tham gia bầu cử. Ngày 20-2-1998, Hun Xen tuyên bố Campuchia vẫn tiếp tục xin gia nhập ASEAN và hoan nghênh kế hoạch của Chính phủ Nhật Bản về Campuchia. Trên cơ sở đó, 30-3-1998, hoàng thân Ranarit trở về Phnôm Pênh nhằm tham dự vào công việc ổn định tình hình chính trị Campuchia và tham gia cuộc bầu cử sẽ được tổ chức trong thời gian tới. Ngày 26-7-1998, Chính phủ Campuchia thông báo sẽ tổ chức bầu cử tự do, công bằng vào cuối năm 1998 và mọi đảng phái trong đất nước có thể tham dự tranh cử.

Cuộc bầu cử đã được tổ chức trong tháng 11-1998 với 48 đảng phái ở Campuchia tham gia, kết quả bầu cử là không đảng nào chiếm được 50% tổng số phiếu, song Đảng Nhân Dân dẫn đầu thắng cử ở 64 đơn vị bầu cử và chiếm 122 ghế trong Quốc hội, tiếp theo sau là Đảng FUNCINPEC thắng cử ở 43 đơn vị bầu cử. Kết quả hiệp thương và thỏa hiệp giữa hai đảng đứng đầu trong bầu cử dẫn tới Chủ tịch Đảng Nhân Dân Chia Xim là Chủ tịch Thượng viện, Phó Chủ tịch Đảng Nhân Dân Hun Xen làm Thủ tướng Chính phủ liên hiệp dân tộc và Chủ tịch Đảng FUNCINPEC Ranarit là Chủ tịch Hạ viện⁽¹⁰⁾.

Campuchia đề ra kế hoạch trở thành thành viên ASEAN tại Hội nghị Cấp cao

ASEAN VI ở Hà Nội vào tháng 12-1998. Các vị lãnh đạo Vương quốc Ăngco như Quốc vương N. Xihanúc, Thủ tướng Hun Xen và Chủ tịch Hạ viện N. Ranarit đã nhiều lần gửi thư, điện tới các nguyên thủ ASEAN bày tỏ mong muốn Campuchia sẽ gia nhập Hiệp hội trong Hội nghị Thượng đỉnh ASEAN lần thứ VI tổ chức vào tháng 12-1998 ở Hà Nội.

Tại Hội nghị Cấp cao ASEAN lần thứ VI ở Hà Nội, trong 2 ngày 15-16 tháng 12-1998 diễn ra thảo luận về vấn đề Campuchia gia nhập Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á, nước chủ nhà Việt Nam ủng hộ việc quyết định kết nạp Campuchia vào ASEAN ngay trong thời gian tiến hành Hội nghị Hà Nội⁽¹¹⁾. Song một số thành viên ASEAN như Thái Lan, Xingapo và Philippin phản đối kế hoạch nhanh chóng tiếp nhận Phnôm Pênh vào ASEAN. Các quốc gia này cho rằng tình hình chính trị Campuchia chưa thực sự ổn định, Chính phủ liên hiệp mới chưa vững chắc do hai đảng Đảng Nhân Dân và Đảng FUNCINPEC còn mâu thuẫn với nhau, vấn đề Khme đỏ chưa được giải quyết có khả năng làm tình hình chính trị Campuchia không ổn định, tồn tại vấn đề của 60 nghìn kiều dân Campuchia ở biên giới Campuchia - Thái Lan và Campuchia chưa thực hiện 26 hiệp định, thỏa thuận với các nước ASEAN⁽¹²⁾. Do đó, thực hiện nguyên tắc "đồng thuận" một lần nữa Hội nghị Hà Nội quyết định tạm gác vấn đề kết nạp Campuchia vào ASEAN. Tuy nhiên, các nhà lãnh đạo ASEAN cũng đã nhất trí kết nạp Campuchia vào Hiệp hội và giao cho các bộ trưởng ngoại giao

ASEAN thực hiện sau đó. Tuyên bố Hà Nội viết: “Chúng tôi quyết định kết nạp Vương quốc Campuchia thành thành viên thứ 10 của ASEAN và đã chỉ thị cho các ngoại trưởng tổ chức lễ kết nạp đặc biệt tại Hà Nội”⁽¹³⁾.

Ngày 30-4-1999, tại Hà Nội, ASEAN đã kết nạp Campuchia làm thành viên thứ 10 của Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á⁽¹⁴⁾.

Tóm lại, trải qua một tiến trình lâu dài, khó khăn và phức tạp, Campuchia trở thành thành viên thứ 10 của Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á nhờ đó uy tín, vị thế của Vương quốc “Chùa tháp” được nâng cao ở khu vực và trên thế giới. Campuchia gia nhập ASEAN là đóng góp quan trọng vào việc mở rộng ASEAN, nâng cao uy tín, vị thế của Hiệp hội các quốc gia Đông Nam Á ở khu vực và trên toàn cầu, từ đó góp phần xây dựng Đông Nam Á thành khu vực hòa bình, ổn định, thịnh vượng và phát triển bền vững trong thế kỷ XXI.

CHÚ THÍCH

1. Đ.V. Mosiacôp, *Sự phát triển chính trị - xã hội Campuchia trong thế kỷ XX*, Mátxcôva, Viện Phương Đông, 1999, tr. 84.
2. N.P. Malechin, *ASEAN: ba thập kỷ của chính sách đối ngoại (1967-1997), phần 2*, Mátxcôva, Trường Đại học Ngoại giao quốc gia Mátxcôva (MGIMO), 1999, tr. 115.
3. *Lịch sử Campuchia Tóm tắt*, Mátxcôva, Nxb. Khoa học, 1981, tr. 214.
4. N.P. Malechin, *Hiệp hội các nước Đông Nam Á - ASEAN*, Mátxcôva, Trường Đại học Ngoại giao quốc gia Mátxcôva (MGIMO), 1980, tr. 45.
5. Carlyle A. Thayer “*ASEAN and Indochina: The Dialogue*” // *ASEAN into the 1990s*, St. Martin’s Press, New York, 1990, p. 141.
6. N.N. Becchimirova “*Sự phát triển của các khuynh hướng chính trị ở Campuchia trong những năm 1990*” // *Đông Dương trong những năm 1990*, Mátxcôva, Viện các nước Á - Phi thuộc Trường Đại học Tổng hợp quốc gia Mátxcôva (MGU), 1999, tr. 108.
7. N.P. Malechin “*Campuchia - ASEAN*” // *Đông Nam Á trong năm 2000 Tâm quan trọng của vấn đề phát triển*, Mátxcôva, Viện Phương Đông, 2001, tr. 270-271.
8. N.N. Becchimirova “*Sự phát triển chính trị của Vương quốc Campuchia thời kỳ 1993-2001*” // *Đông Dương trước ngưỡng cửa thế kỷ mới*, Mátxcôva, Viện các nước Á - Phi thuộc Trường Đại học Tổng hợp quốc gia Mátxcôva (MGU), 2001, tr. 103.
9. N.P. Malechin “*Campuchia - ASEAN*” // *Đông Nam Á trong năm 2000 Tâm quan trọng của vấn đề phát triển*, sdd, tr. 271-274.
10. P.L. Goncharov “*Tình hình chính trị hiện nay ở Vương quốc Campuchia*” // *Đông Nam Á trong năm 1999 Tâm quan trọng của vấn đề phát triển*, Mátxcôva, Viện Phương Đông, 2000, tr. 174.
11. G.S. Sabalina “*Đôi thoại ở Hà Nội*” // *Đông Nam Á trong năm 1998 Tâm quan trọng của vấn đề phát triển*, Mátxcôva, Viện Phương Đông, 1999, tr. 36.
12. N.P. Malechin “*Campuchia - ASEAN*” // *Đông Nam Á trong năm 2000 Tâm quan trọng của vấn đề phát triển*, sdd, tr. 276-277.
13. Trần Hiệp “*Hội nghị Cấp cao ASEAN 6 và tác động của Hội nghị đến Liên kết ASEAN*” // *Việt Nam trong ASEAN nhìn lại và hướng tới (Phạm Đức Thành - Trần Khánh: chủ biên)*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, 2006, tr. 203.
14. Xem: http://www.aseansec.org/history/asn_his2.htm.